

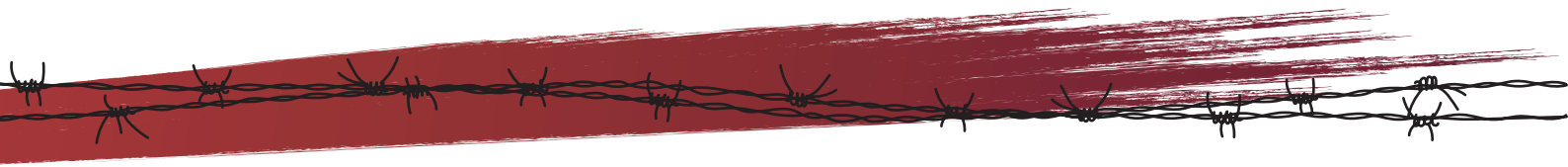
Sveučilište u Zagrebu
Fakultet hrvatskih studija

ZNANSTVENI SKUP

Važnost europskoga sjećanja za europsku budućnost: komunistički poratni zločini

Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu
petak 19. lipnja 2020., 9.30 sati, dvorana Zagreb

KNJIŽICA SAŽETAKA

Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu organizira znanstveni skup u prigodi obilježavanja 75. obljetnice Bleiburške tragedije i hrvatskih križnih puteva te civilizacijske potrebe suočavanja s prošlošću, pri kraju predsjedanja Republike Hrvatske Vijećem Europske unije.

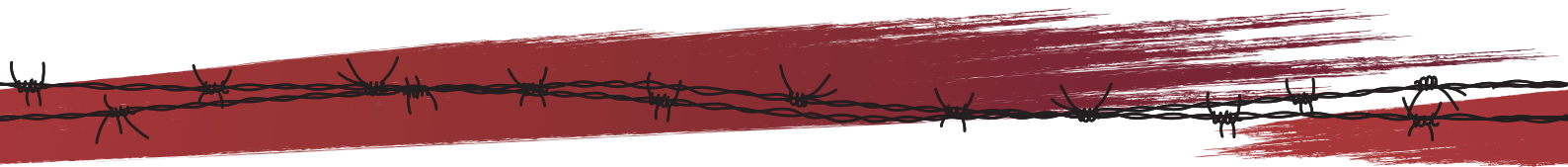
U završnom razdoblju Drugoga svjetskoga rata (od jeseni 1944.) jugoslavenski komunistički režim započeo je provoditi sustavnu i masovnu represiju nad osobama koje su s komunističkoga motrišta označene „narodnim neprijateljima i ratnim zločincima“. Pri tom u „narodne neprijatelje i ratne zločince“ nisu ubrajane samo osobe koje su u ratu bile vojni, politički ili službenički pripadnici različitih struktura suprotstavljenih komunizmu i njegovu partizanskomu pokretu, nego i golemi broj osoba (tzv. običnih građana) koje su prema različitim mjerilima (svjetonazor, imovinsko stanje politički stavovi, religioznost itd.) bile nepoželjne komunističkomu poretku.

Danas je moguće razumijevati sustavnost, goleme razmjere i sveobuhvatnost represije koju je potkraj rata i u poraću provodio jugoslavenski komunistički poredak, ali je nužna sustavnost u obradi ovih tema.

U nekoliko mjeseci nakon sredine svibnja 1945., jugoslavenski komunistički režim na području Slovenije te pojedinih dijelova Hrvatske i drugih dijelova Jugoslavije izvršio je najmasovnije pogubljenja hrvatskih civila i vojnika. Drugu vrstu sustavnih masovnih pogubljenja – uglavnom bez ikakvih suđenja ili uz ubrzana skupna suđenja pred prijekim revolucionarnim sudovima – jugoslavenski je režim izvršio nakon zauzimanja („oslobođenja“) pojedinih područja, naselja i gradova. I većinu takvih pogubljenja provodila je OZN-a prema „spiskovima“ koji su bili ranije prikupljeni i dopunjavani nakon osvajanja pojedinih lokaliteta.

O navedenim masovnim zločinima najkonkretnije svjedoče prikrivena stratišta i grobišta koja su do 1990. bila najstrože čuvana tajna jugoslavenskoga komunističkoga režima, a nakon 1990. službena državna povjerenstva su do 2012. na teritorijima dijela novonastalih država evidentirala ukupno približno 1700 masovnih prikrivenih stratišta i grobišta: u Sloveniji 591, u Hrvatskoj 843, u Srbiji 180 te u Bosni i Hercegovini 91. U dijelu država nastalih raspadom Jugoslavije (Crna Gora, Kosovo, Makedonija) ta tema još nije ni službeno ni otvorena.

S obzirom na činjenicu da Republika Hrvatska sada predsjedava Vijećem Europske unije, akademska zajednica Republike Hrvatske tijekom toga mandata ima obvezu pridonijeti suočavanju sa zločinačkom komunističkom prošlošću, na koje suočavanje obvezuje europska humanistička civilizacijska baština te odgovarajući dokumenti pravne stečevine EU.

ORGANIZACIJSKI ODBOR

prof. dr. sc. Josip Jurčević

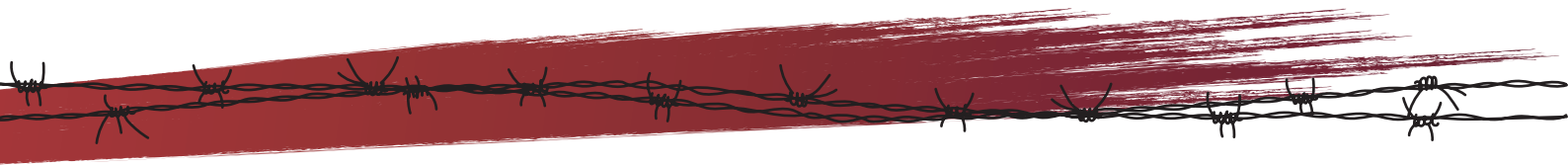
izv. prof. dr. sc. Ivo Džinić

doc. dr. sc. Vlatka Vukelić

dr. sc. Vladimir Šumanović

Mijo Beljo, mag. educ. hist.

Vlatko Smiljanić, univ. bacc. hist.

PROGRAM

ZNANSTVENI SKUP

Važnost europskoga sjećanja za europsku budućnost: komunistički poratni zločini

Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu
petak 19. lipnja 2020., 9.30 sati, dvorana Zagreb

9.00: prijava i registracija sudionika

9.30: uvodno obraćanje organizatora skupa i pozdravni govori, otvaranje skupa

Prva sesija: Komunistički poratni zločini – temeljne odrednice

10.10 – 10.25: prof. dr. sc. **Josip Jurčević**, Uvodno izlaganje (Keynote): *Suočavanje s činjenicama o zločinačkom jugoslavenskomu komunističkom pokretu*

10.25 – 10.40: **Ante Beljo**, ing. *Bleiburg u britanskim arhivima - soibanj 1945., uz 75. obljetnicu Bleiburške tragedije*

10.40 – 10.55: **Mijo Beljo**, mag. educ. hist. & doc. dr. sc. **Vlatka Vukelić**, *Rekonstrukcija poratnih zbivanja kroz svjedočanstva iz Draganovićeve arhiva*

10.55 – 11.10: dr. sc. **Vladimir Šumanović**, *Masovni zločini 11. dalmatinske brigade 1945. godine*

11.10 – 11.20: rasprava

11.20 – 11.35: pauza za kavu

Druga sesija: Komunistički zločini između državne i lokalne razine

11.45 – 12.00: **Tea Cujzek**, mag. paed. relig. et catech., *Macelj – zločin bez kazne*

12.00 – 12.15: **Vilim Domačinović**, mag. iur., *Vojna uprava za Banat, Bačku i Baranju s posebnim osvrtom na odnos nove vlasti prema domicilnom (njemačkom) stanovništvu*

12.15 – 12.30: **Vlatko Smiljanić**, univ. bacc. hist., *Komunistički zločini u Virovitici*

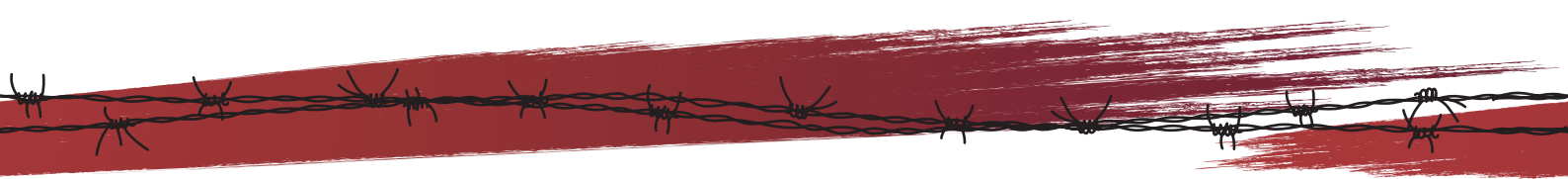
12.30 – 12.45.: doc. dr. sc. **Wolffy Krašić**, *Neuspjela otmica bivšeg ministra Nezavisne Države Hrvatske Mate Frkovića*

12.45 – 12.55: rasprava

12.55 – 13.10: pauza za kavu

Treća sesija: Komunistički zločini i stanovništvo

13.20 – 13.35: dr. sc. **Hrvoje Mandić**, *Odnos i postupci NOVJ prema oružanim snagama Njemačke i NDH te prema civilnom stanovništvu Nevesinja od veljače do lipnja 1945. godine*

PROGRAM

- 13.35 – 13.50: **Marko Ardizzone**, mag. hist., *Poratni komunistički zločini u Zagrebu*
13.50 – 14.10: doc. dr. sc. **Krešimir Bušić**, *Hrvati u Subotici kao žrtve jugoslavenskoga komunističkoga režima 1944.-1948. godine*
14.10 – 14.20: rasprava
14.20 – 15.20: ručak za sudionike skupa

Četvrta sesija: Kontroverze zločina

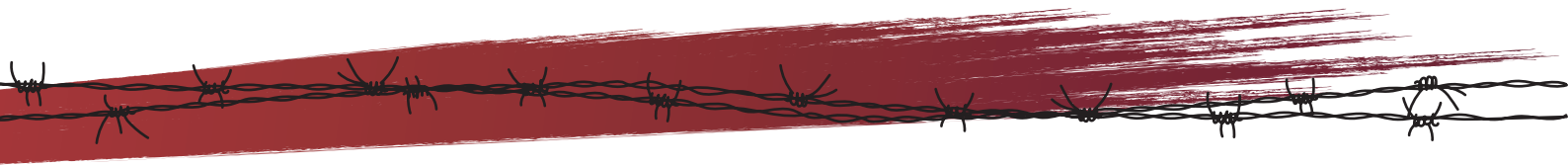
- 15.30 – 15.45: **Igor Vukić**, dipl. pol., *Poslijeratna represija prema bivšim zatočenicima ustaškog logora u Jasenovcu, kao način učvršćivanja „jasenovačkog mita“*
15.45 – 16.00: **Danijel Jurković**, mag. hist. et mag. comm., *Komunistička medijska promidžba kroz prikaz zločina 1944. - 1946. u tekstovima Vjesnika i Slobodne Dalmacije*
16.00 – 16.15: dr. sc. **Ivan Mihanović**, *Istraživanje komunističkih zločina kao preduvjet pripadanja krugu uljudbenih zemalja - pokušaj istraživanja komunističkih grobnica na području Zagreba i šutnja državnih institucija*
16.15 – 16.25: rasprava
16.25 – 16.35: pauza za kavu

Peta sesija: Završni koraci poratnih zločina

- 16.40 – 16.55: **Domagoj Đerek**, mag. hist., *Protjerivanje Poljaka iz Bosne i Hercegovine nakon Drugog svjetskog rata*
16.55 – 17.10: dr. sc. **Tanja Pavelin**, *Povijesni i pravni temelji revizije osuda sudova bivše Jugoslavije s posebnim naglaskom na reviziju osude protiv kardinala Alojzija Stepinca*
17.10 – 17.35: **Egon Kraljević**, *Revizija mirovina 1945. i njezina provedba u prosjeti Federalne Države/Narodne Republike Hrvatske (1945. - 1952.)*
17.35 – 17.50: rasprava
17.50 – 18.00: zaključci i zatvaranje skupa

Organizacijski odbor znanstvenoga skupa

prof. dr. sc. Josip Jurčević, izv. prof. dr. sc. Ivo Džinić, doc. dr. sc. Vlatka Vukelić,
dr. sc. Vladimir Šumanović, Mijo Beljo, mag. educ. hist., Vlatko Smiljanić, univ. bacc. hist.

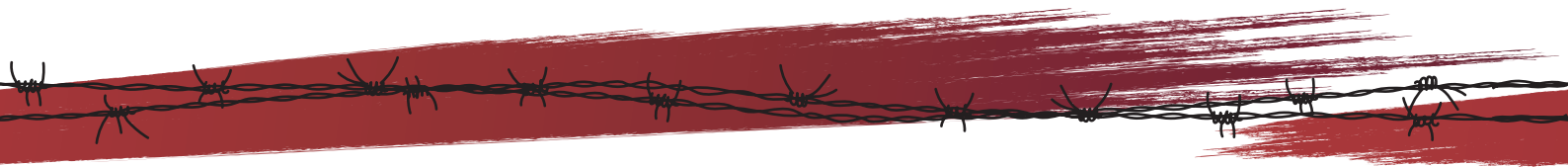

SAŽECI

prof. dr. sc. **Josip Jurčević**

Suočavanje s činjenicama o zločinačkom jugoslavenskomu komunističkom poretku

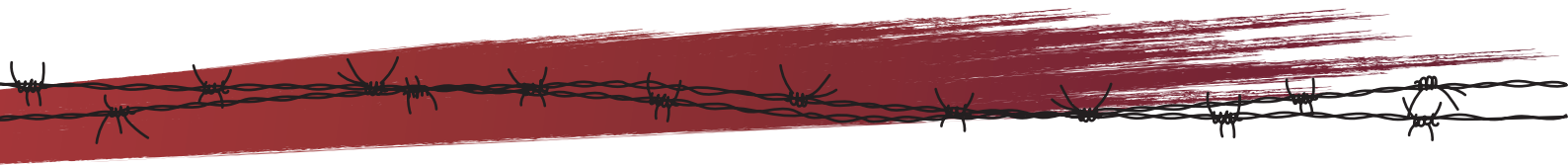
Rad se temelji na djelima klasika marksističkog komunizma te izvornim dokumentima Komunističke partije Jugoslavije (KPJ) i državnih tijela koje je KPJ ustrojila i nadzirala. Obuhvaćene su činjenice o glavnim komunističkim ideološkim i političkim stajalištima te tome sukladnoj praksi jugoslavenskoga komunističkog režima. U prvom dijelu je naglasak na suočavanju s činjenicama da je marksistička ideologija samu sebe predstavljala zločinačkom, tj. potpunim prekidom (diskontinuitetom) s cjelokupnom nekomunističkom civilizacijskom baštinom te je radi uspostave komunističkog poretka otvoreno zagovarala nužnost primjene neograničenog revolucionarnog nasilja kojem je svrha potpuno fizičko uništenje ljudi i institucija koji su nositelji nekomunističkog poretka, institucija, ideja i simbola. Zatim se ukazuje na činjenice da je KPJ od osnivanja (1919.) bila tek sekcija (podružnica) Komunističke internacionale (Kominterne) s kojom je upravljao ruski komunistički režim s ciljem uspostave komunizma u cijelom svijetu. Dokumenti o ustrojavanju komunističkog sustava vlasti na prostoru Jugoslavije nedvojbeno pokazuju da se radilo o modelu s kojim je KPJ u potpunosti slijedila zločinačku ideologiju klasika marksizma i u potpunosti oponašala zločinački model staljinističke prakse. Izvorni dokumenti različitih institucija jugoslavenskoga komunističkoga poretka najzornije pokazuju da su komunistički ratni i poratni zločini na jugoslavenskom prostoru bili cjelovito idejno i politički osmišljeni, organizacijski pripremani i zapovjeđeni te najsustavnije provođeni. U zaključnom dijelu rada navedeni su, između ostalog, i brojčani pokazatelji o najtežim zločinima jugoslavenskog komunističkog režima, koji su utvrđeni u znanstvenim istraživanjima i istragama državnih tijela zemalja nastalih nakon 1990. g., tj. nakon raspada Jugoslavije i formalnog sloma europskih komunističkih režima. Rad je prinos suočavanju s europskom komunističkom prošlošću, sukladno koncepciji suočavanja koja je oblikovana u dokumentima europskih integrativnih institucija. Suočavanje sa zločinima jugoslavenskog totalitarnog komunističkog režima ima posebno veliko značenje jer je i u europskim institucijama ostala iz hladnoratovskog razdoblja naslijeđena nesklonost za suočavanjem sa zločinima jugokomunističkoga režima. U tome smislu su posebno zanimljivi u radu izneseni komparativni brojčani pokazatelji koji svjedoče da je jugoslavenski komunistički poredak bio jedan od najzločinačnijih europskih komunističkih režima.

Ante Beljo, ing.

Bleiburg u britanskim arhivima - svibanj 1945., uz 75. obljetnicu Bleiburške tragedije

Za službeni završetak Drugog svjetskog rata u Europi proglašen je 9. svibnja 1945. godine, datum na koji je stupila na snagu bezuvjetna kapitulacija njemačkoga Trećega Reicha potpisana 8. svibnja. Događanja poslije tog datuma i kasnije 14., 15. i 16. svibnja za pripadnike hrvatske vojske i stotine tisuća hrvatskog civilnog pučanstva koje je bježalo prema zapadu ispred jugoslavenskih komunističkih armija u cilju predaje zapadnim saveznicima i očekivanje zaštite. Na sastanku u dvorcu u Bleiburgu između „pregovarača“ s britanske, hrvatske i jugoslavensko-partizanske strane prevarom i prisilom hrvatska vojska je razoružana, prisiljena na predaju i istog dana predvečer skupa s preko 200 000 civilnog pučanstva „vraćena“ u Jugoslaviju. Poslije povratka za njih su uslijedile masovne likvidacije i višegodišnji Križne putovi. Britanska strana se ne smatra suodgovornom za ove žrtve uz tvrdnju da oni nisu prihvatili njihovu predaju nego da su se oni predali jugoslavenskoj armiji. Drugu grupu od oko 35 tisuća Hrvata koji su bili prihvaćeni u britanske logore kao POW – ratni zarobljenici na prevaru su također između 19. i 24. svibnja bili izručeni jugoslavenskim partizanima i u potpunosti poubijani na Kočevskom Rogu. O ovom događanjima koja su bila tragična, ne samo za Hrvate nego i za ostale Europske narode koji su imali tu nesreću da završe iza željezne zavjese i oslobođenjem od jednog totalitarizma potpali pod drugi ne manje zloćudan, i mnogostruko duži. Britanski arhivi su puni dokumenata o tim burnim događanjima, ali dokumenti bili nedostupni javnosti najprije prvih 50, a onda s produžetkom na 75 godina. Sa stanjem u arhivima SAD i bivšeg SSSR-a događalo se slično. O detaljima na predavanju.

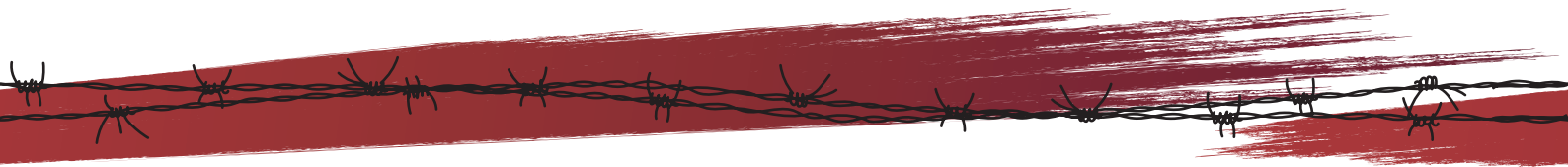

SAŽECI

Mijo Beljo, mag. educ. hist. & doc. dr. sc. **Vlatka Vukelić**

Rekonstrukcija poratnih zbivanja kroz svjedočanstva iz Draganovićeve arhiva

U hrvatskoj se historiografiji već mnogo pisalo o Krunoslavu Stjepanu Draganoviću (1903. – 1983.), poglavito o njegovu životnom putu i djelovanju, njegovom karitativnom radu, pa i o njegovoj arhivskoj ostavštini. U onom dijelu te obimne građe koje bi smo mogli nazvati Rimski arhiv (do 1963.), niz je dokumenata i neposrednih dokaza o spašavanju tisuća izbjeglih, ali i izjava o mučeničkom putu tih izbjeglica. Ove izjave mahom svjedoče o strijeljanjima po Zagrebu, križnom putu, dobu izručenja, čak i vjerojatno zadnjim organiziranim vojnim operacijama hrvatske vojske tijekom povlačenja. Draganović je istražujući stradanja na Bleiburgu i Križnom putu prikupio oko 2000 izvješća različitih preživjelih očevidaca, većinom bivših hrvatskih vojnika i civila koji su prošli križni put, pa se u ovome sagledava osobni doprinos Krunoslava Draganovića istraživanju komunističkih zločina. U Zavodu sv. Jeronima došao je u izravan kontakt s izbjeglima s prostora Jugoslavije i tako spoznao prva saznanja o partizanskim zločinima. Karitativno radeći među izbjeglicama, Draganović je, u neposrednom kontaktu, prikupio iskaze (sjećanja) onih koji su preživjeli svibanjska događanja. Tako je sakupio preko 600 iskaza koji se danas čuvaju u Hrvatskom državnom arhivu (fond 1895, Zbirke preslika Krunoslava Draganovića o žrtvama Drugog svjetskog rata i poraća). Iskazi su dosada više puta objavljivani u literaturi, ponajviše emigrantskoj, ali fragmentarno. Njihova je vrijednost u opisu vremena i počinjenih komunističkih zločina, a sukladno tome i u mogućnosti lociranja grobišta i logora na području Slovenije i Hrvatske, ali i identifikacije mnogih ubijenih. Ovdje donosimo dio iskaza/svjedočanstava u prilog razjašnjenja poratnih okolnosti, gdje pojedinci svjedoče o vremenu koje još uvijek nema ni kvantitativnu ni kvalitativnu zastupljenost u novijoj hrvatskoj historiografiji.

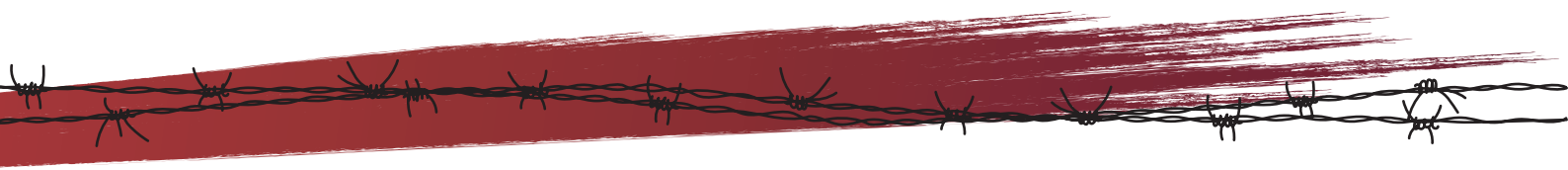

dr. sc. **Vladimir Šumanović**

Masovni zločini 11. dalmatinske brigade 1945. godine

Na osnovi arhivske i objavljene dokumentacije, te suvremene literature, autor opisuje masovne zločine koje su sukladno odlukama političkoga i vojnoga vrha obnovljene jugoslavenske države na čelu s Josipom Brozom Titom počinile postrojbe iz sastava 11. dalmatinske brigade nad ratnim zarobljenicima i civilima. Riječ je o zločinima kod Širokoga Brijega u veljači 1945. godine, te kod Kočevskoga Roga u svibnju 1945. godine. U radu se osim konkretnoga opisa zapovjednoga lanca koji je doveo do masovnih zločina, u općim crtama opisuju i glavne značajke 11. dalmatinske brigade, u vidu njezine brojnosti u trenutku počinjenja tih zločina, kvalitete vojne opreme i njezina zapovjednog kadra. Pri tome je posebna pozornost posvećena sustavu veza između jugoslavenskoga vrha i neposrednih učesnika masovnih zločina.

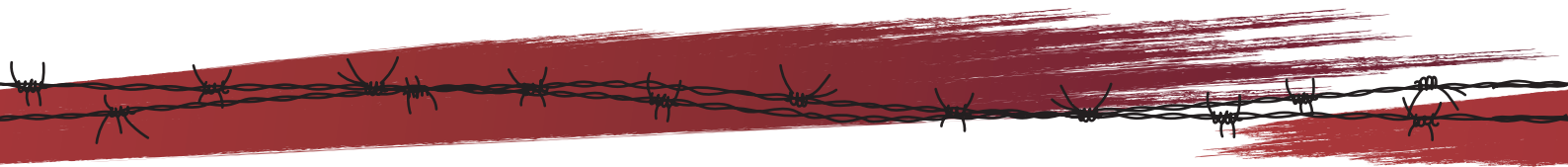

SAŽECI

Tea Cujzek, mag. paed. relig. et catech.

Macelj – zločin bez kazne

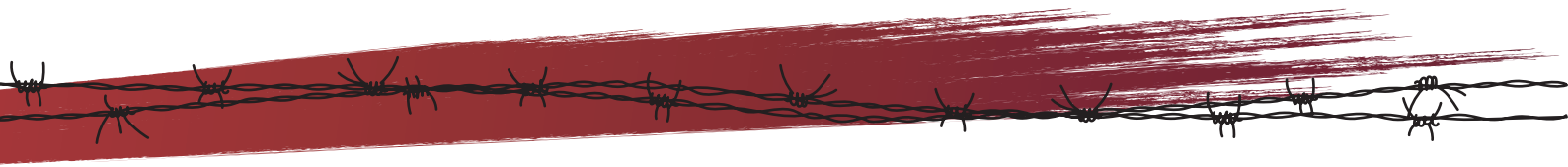
U današnje vrijeme, govoreći o žrtvama II. svjetskog rata, ne možemo ne spomenuti zločine počinjene na Bleiburgu i mnogim križnim putovima duž onodobne Jugoslavije. Jedna od „postaja“ Križnoga puta bilo je i maceljsko stratište u Sjeverozapadnoj Hrvatskoj, 10 kilometara sjeverno od grada Krapine. Macelj, kako ga naziva lokalno stanovništvo, Titovo lovište, najmasovnije je mjesto počinjenog kolektivnog zločina na području Republike Hrvatske, a brojke koje se spominju govore čak o više tisuća ubijenih. O pokolju u Maclju šutjelo se sve do 1990. godine. Prvi koji javno progovara jest blagopokojni kardinal Kuharić, stavljajući naglasak na nevine žrtve koje su odvedene u smrt te na njihovo dostojanstvo. Iako je sjećanje na maceljske žrtve među lokalnim stanovništvom, a i na području cijele Države vrlo živo, povijesni, odnosno znanstveni dokazi su vrlo siromašni. Ono što danas posjedujemo jest zapis iz Kućne povijesti franjevačkog samostana u Krapini te nekolicina svjedočanstava lokalnog stanovništva. Najznačajniji je onaj Frana Živičnjaka zabilježen u njegovoj knjizi „U vječni spomen“, u kojoj on, između ostalog, prema sjećanju skicira shematski prikaz logora i kretanje hrvatskih zarobljenika u svibnju i lipnju 1945. godine prije strijeljanja u maceljskoj šumi. U veljači 1992. godine osnovana je Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Republike Hrvatske, koja je ukinuta 2002. godine. Komisija, na čelu s Vicom Vukojevićem započinje 1992. godine s iskapanjima u maceljskoj šumi. U iskapanju Komisije otvorene su 23 jame i iskopana 1163 ljudska kostura, 14 zlatnika, jedan prsten te vojnička metalna porcija, a smatra se da je još oko 130 neistraženih jama.

Vilim Domačinović, mag. iur.

Vojna uprava za Banat, Bačku i Baranju s posebnim osvrtom na odnos nove vlasti prema domicilnom (njemačkom) stanovništvu

Zauzimanjem područja Vojvodine od strane Crvene armije u jesen 1944. godine, komunistička Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije (NOVJ) na tome području uspostavila je svoju vlast. Glavna ustanova nove vlasti bila je Vojna uprava za Banat, Bačku i Baranju na čijem čelu se nalazio general-major NOVJ i predratni član Komunističke partije Jugoslavije (KPJ) Ivan Rukavina. Ustanova kojom je rukovodio Rukavina izdavala je zapovijedi i odredbe za poduzimanje konkretnih aktivnosti prema domicilnom stanovništvom, a koje je na ovom području velikim brojem činilo njemačko stanovništvo, odnosno Folksdojčeri (Volksdeutsche). Cilj ovoga izlaganja je na osnovi dostupne dokumentacije objasniti na koji način su odluke te ustanove koju je vodio Rukavina utjecale na protjerivanje tamošnjega njemačkoga stanovništva, odnosno na proces etničkoga čišćenja koji su snage NOVJ provodile na tome području. Postupci postrojbi NOVJ koje su se nalazile pod vodstvom Rukavine analizirati će se u skladu s odredbama Antifašističkoga vijeća narodnoga oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ) o postupcima prema jugoslavenskim državljanima njemačke nacionalnosti.

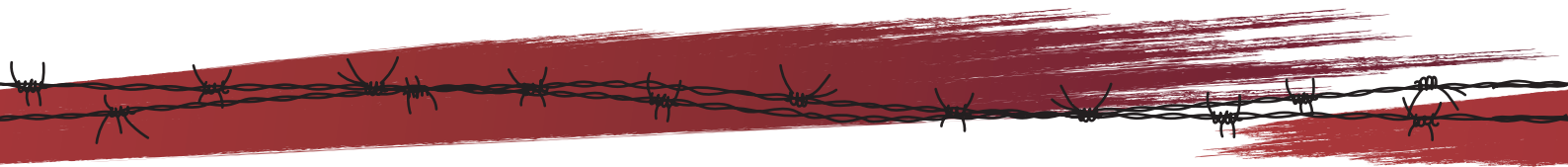

SAŽECI

Vlatko Smiljanić, univ. bacc. hist.

Komunistički zločini u Virovitici

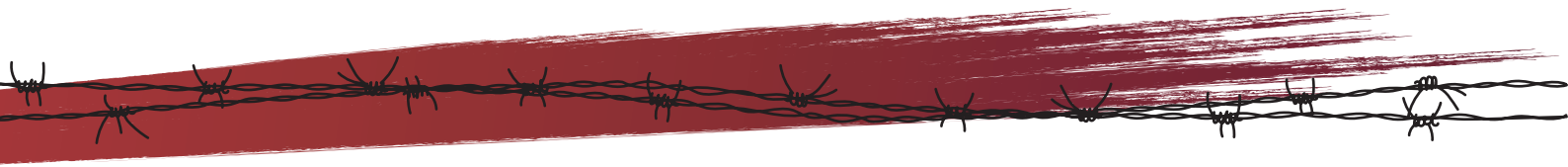
Tema komunističkih zločina na području Virovitice i okolice tijekom rata i poraća ostala je prilično znanstveno-kritički i historiografski neistražena u kontekstu suvremene povijesti Slavonske Podravine. Povijest Drugoga svjetskog rata na tome području raštrkana je diljem zavičajnih arhiva, periodike i literature, dok je potonja stvarana s ideološkim i pro-komunističkim inspiracija. Stroga, autor će u izlaganju i radu uvodno obrazložiti političke i društvene odnose te tijekom borbi u Virovitici i okolici od 1941. do 1944. godine s naglaskom na načine i postupanja partizanske vojske prema neprijateljima. Težnja rada je kronološki usmjerena na 1944. i 1945. godinu kada partizanska vojska zauzima Viroviticu i virovitičku okolicu, preuzima institucionalnu vlast, organizira suđenja neprijateljima te vrši ubojstva i pljačke grada i okolice. Komunistički zločini u Virovitici bit će analizirani u kontekstu vojnih djelovanja VI. (slavonskoga) korpusa NOVJ-e. Tema se temelji na arhivskim podacima iz virovitičkoga franjevačkog samostana, svjedočanstvima preživjelih, zavičajnoj periodici te relevantnoj literaturi.

doc. dr. sc. **Wolffy Krašić**

Neuspjela otmica bivšeg ministra Nezavisne Države Hrvatske Mate Frkovića

Ubojstva i otmice hrvatskih političkih emigranata koje je vršio jugoslavenski komunistički režim prvenstveno se vežu uz razdoblje od sredine 1960-ih do kraja 1980-ih godina. Međutim, taj je trend započeo neposredno nakon Drugog svjetskog rata. Prvo ubojstvo zbilo se već 1946. godine u Trstu, a meta je bio Ivan Protulipac, dok je prva otmica, doduše neuspjela, izvršena u Austriji 1948. godine nad Matom Frkovićem. Radilo se o osobi koja je vršila niz visokih dužnosti u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj (NDH), a nakon rata bio je jedan od ključnih ljudi Hrvatskog narodnog otpora (HNO), tijela koje je u inozemstvu i domovini trebalo predvoditi borbu za ponovnu uspostavu samostalne hrvatske države. Više informacija o neuspjeloj otmici pojavilo se u jednom beogradskom časopisu početkom 1980-ih, a radilo se o navodnoj ispovijesti jednog od dvojice otmičara. Međutim, službeni dokumenti o tome događaju, a radi se o svjedočenjima trojice sudionika otmice te izvještajima jugoslavenskih institucija koje su radile na njenome organiziranju nude drukčiju varijantu događaja. Spomenuti dokumenti pokazuju da je glavnu ulogu u otmici imao Frkovićev bliski suradnik i kum, koji je bio jedan od pet doušnika jugoslavenskih obavještajnih službi koji su dostavljali informacija iz vrha HNO-a i značajno pridonijeli razbijanju Akcije 10. Travanj, koja je za cilj imala povezati križarske skupine koje su u zemlji vodile gerilske borbe s jugoslavenskim komunističkim režimom i staviti ih pod vodstvo HNO-a. Također, kontekstualizacija ove otmice pokazuje da se nije radilo samo o djelovanju protiv jednog bivšeg ustaškog dužnika, nego osobe koja je igrala važnu ulogu u poslijeratnom radu protiv jugoslavenskog komunističkog režima te da ju treba promatrati u sklopu akcije jugoslavenskih obavještajnih službi, zvane Operacija Gvardijan, koja je bila odgovor na HNO-ovu Akciju 10. Travanj.

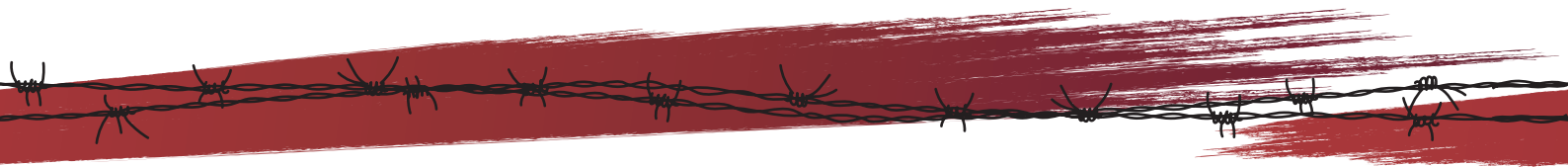

SAŽECI

dr. sc. **Hrvoje Mandić**

Odnos i postupci NOVJ prema oružanim snagama Njemačke i NDH te prema civilnom stanovništvu Nevesinja od veljače do lipnja 1945. godine

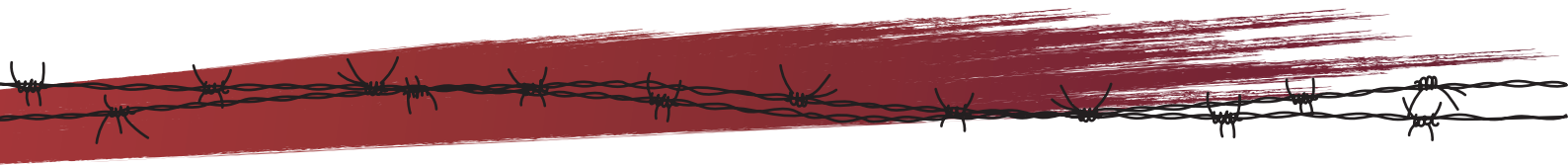
Najveći dio Drugoga svjetskog rata Nevesinje je bilo slabo naseljeno mjesto bez ikakvog vojnog značaja. Zbog novonastalih vojnih i političkih okolnosti Vrhovno zapovjedništvo oružanih snaga Njemačke (Oberkommando des Whermachts - OKW) uspostavilo je aktivnu obranu zvanu „zelena crta“ s bočnim utvrđenjima Knin - Široki Brijeg - Mostar - Nevesinje kako bi štitili jugozapadni bok glavne crte bojišta radi povlačenja njemačke skupine vojski E od napada Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije (NOVJ) i od mogućeg iskrcavanja savezničkih snaga u Dalmaciji. Borbe za Nevesinje trajale su od listopada 1944. do sredine veljače 1945. kada su postrojbe NOVJ okončale njegovo zauzimanje. Odjeljenje za zaštitu naroda (OZN-a) uz pomoć redovitih postrojbi NOVJ imale su naredbu uspostaviti revolucionarnu komunističku vlast metodom likvidacije nedužnog civilnog stanovništva i zarobljenih pripadnika oružanih snaga Njemačke i NDH u tom mjestu. U poraću 1945. postrojbe NOVJ uz odobrenje OZN-e činili su masovna ubojstva zarobljenih hrvatskih vojnika s Križnog puta i ubacivali ih u Bišinu, mjesto zvano jama Novakuša kod Nevesinja.

Marko Ardizzone, mag. hist.

Poratni komunistički zločini u Zagrebu

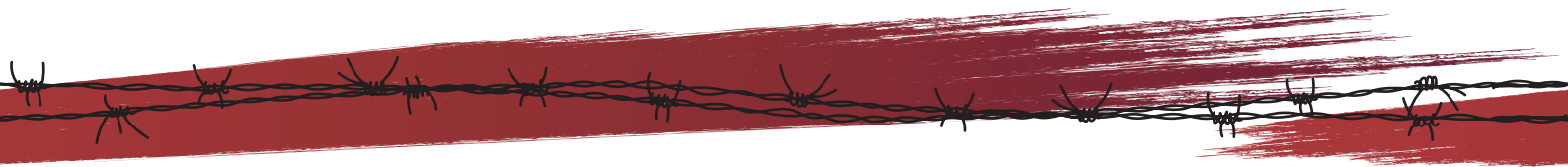
Danas, kada živimo u modernom društvu 21. stoljeća, svjedoci smo moralne i političke osude zločina totalitarnih režima fašizma i komunizma što nerijetko dolaze pod isti nazivnik, koja je nekoć stizala prvenstveno iz zapadnih europskih zemalja desetljetnih, ako ne i stoljetnih baštinica političkog sustava liberalne demokracije, a posljednje vrijeme stiže i iz zemalja nekadašnjih potpisnica Varšavskog pakta. Iako Hrvatska, nekad kao dio komunističke Jugoslavije nikada nije bila član navedenog vojnog saveza, svakako je možemo svrstati u krug zemalja koje su se napustile komunističko totalitarno uređenje tek početkom devedesetih godina dvadesetog stoljeća, baš poput zemalja potpisnica. Unatoč naporima mnogih različitih institucija Europske unije, prema kojima zločine oba navedena totalitarizma treba tretirati jednako, pojedini segmenti društva u Hrvatskoj i dalje gledaju na žrtve kroz prizmu nejednakog, odnosno diskriminatornog pristupa, po kojem svaka žrtva nije jednako „žrtva“. Ovo predavanje nastoji rasvijetliti samo jedan od segmenata komunističkih zločina u Hrvatskoj. Riječ je prvenstveno o teškom kršenju ratnog prava u drugoj polovici 1945. godine na području grada Zagreba i njegove okolice. Na ovaj način, daje se uvid u totalitarnu doktrinu terora koju su primjenjivali tadašnji ratni pobjednici i novoustoličeni vlastodršci nad pripadnicima ostataka poraženih vojski, ali i svih ostalih koji se nisu uklapali u viziju socijalističkog društva koje se tek imalo stvoriti. Cilj jugoslavenskih partizana je bio potpuno uništenje „narodnog neprijatelja“, što je u poratno vrijeme predstavljalo potencijalno vrlo široku kategoriju ljudi. U praksi, odnosno u slučaju poratnog Zagreba, obračun s „narodnim neprijateljem“ je značio likvidaciju mnogih zarobljenih ustaša, domobrana, oružnika, uključujući i ranjenika, časnih sestara, svećenika, intelektualaca koji se nisu kategorički i mentalno uklapali u komunistički ideološki koncept, kulturnih djelatnika i sportaša koji su na bilo kakav način djelovali u vrijeme Nezavisne Države Hrvatske (NDH) te i mnogih drugih koji nisu ovdje nabrojani, ali su završili kao žrtve partizanske osvete, jer je selekcija osoba za likvidaciju često vršena na osobnoj procjeni samih partizanskih časnika, a katkad i vojnika. Iz navedenog se može zaključiti, ali iz dokumenata vidjeti, kako je velika većina žrtava pogubljena bez prethodnog suđenja, dok i oni kojima je suđeno, su bili zapravo najčešće podvrgnuti montiranim procesima na kojima se redovito izricala smrtna kazna, koja bi odmah kratko nakon suđenja bila provedena. Izvršiocima ovih poratnih zločina su bile jedinice Odjeljenja zaštite naroda (OZN-e), Korpusa narodne obrane Jugoslavije (KNOJ-a) te regularne jedinice Jugoslavenske Armije (JA), a pretežito njezin X. Korpus. Zanimljiva je činjenica ta, kako je X. Korpus bio sastavljen većinom od partizana iz Zagreba i njegove okolice. Osim postupka koji su primijenili sami izvršiocima, ovo predavanje rasvijetljava i samu pozadinu organizacije zločina, odnosno naredbodavce iz najviših tijela vlasti novouspostavljenog poretka. Uvidom u arhivske dokumente, ali i novinske članke iz druge polovice 1945., dolazimo do saznanja da su likvidacije naredili, a potom i s političkog vrh organizirali Josip Broz Tito i njegov najuži krug suradnika, s naglaskom na Aleksandra

SAŽECI

Rankovića i Milovana Đilasa.

Iako ovo predavanje obrađuje samo Zagreb, glavni državni grad ovdje služi prvenstveno kao model preko kojeg se želi prikazati obrazac po kojem su komunistički ratni pobjednici postupali u cijeloj Hrvatskoj, ali i Jugoslaviji. Izuzetno je važno napomenuti da su sličan model primijenili i drugi pripadnici komunističkih vojski u istom vremenskom razdoblju u drugim zemljama koje su se našle na „crvenoj“ strani „željezne zavjese“. Upravo zbog svoga sveeuropskog konteksta, ova tema dobiva na važnosti. Historiografsko proučavanje ovakvih tema je nužno kako bi došlo do rasvjetljavanja, potom osude komunističkih zločina, a na kraju kauzalno i samog pomirenja među europskim narodima, ali i unutar njih, što i jest zajednički cilj svih nas. Samo na takav način i uz pijetet prema svim stradalnicima se može graditi zajednička budućnost Europe 21. stoljeća, obilježena mirom, prosperitetom i zajedničkim sjećanjem.

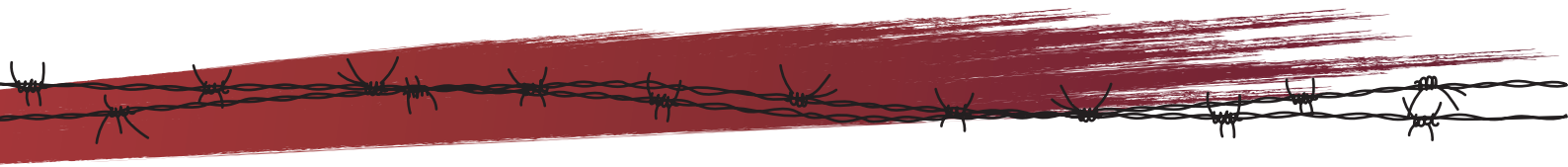

doc. dr. sc. **Krešimir Bušić**

Hrvati u Subotici kao žrtve jugoslavenskoga komunističkoga režima 1944. - 1948. godine

U radu autor na temelju prikupljene izvorne arhivske građe kao i manje poznate literature prikazuje stanje na području Subotice od ulaska sovjetskih i partizanskih vojnih postrojbi u Suboticu. Autor postavlja retoričko pitanje: Jesu li bunjevačko-šokački Hrvati u Subotici bili žrtve jugoslavenskoga komunističkoga režima pri njihovom dolasku i učvršćivanju na vlasti? Odgovor na to pitanje, autor vidi u novom valoriziranju povijesnih izvora posebice u pogledu odnosa nove jugoslavenske komunističke vlasti prema građanskim elitama iz predratnoga i ratnoga razdoblja. Rad je stoga posvećen razobličavanju povijesnih stereotipa i postupaka jugoslavenskoga komunističkoga sustava glede kršenja ljudskih prava dijela pripadnika hrvatskoga naroda s prostora Bačke, tj. Vojvodine u prvih pet godina nakon završetka Drugoga svjetskoga rata na prostoru Subotice, tj. nakon uspostave komunističke vlasti u navedenom gradu.

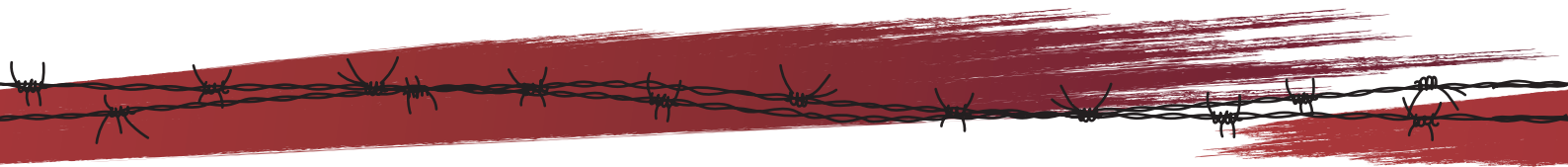

SAŽECI

Igor Vukić, dipl. pol.

Poslijeratna represija prema bivšim zatočenicima ustaškog logora u Jasenovcu, kao način učvršćivanja „jasenovačkog mita“

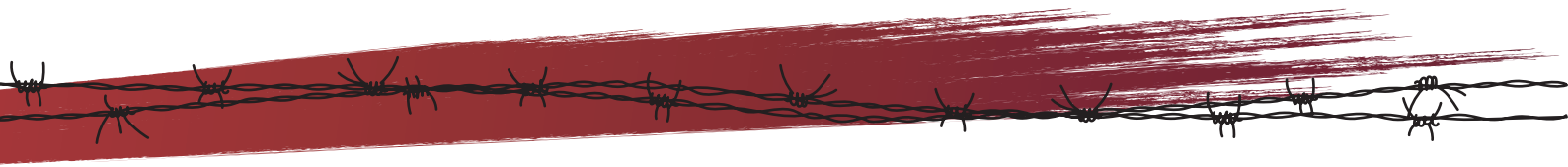
Nakon završetka Drugog svjetskog rata jugoslavenski komunistički sustav strogo je nadzirao i javnu predodžbu ratnih događaja. Putem „komisija za utvrđivanje zločina okupatora“ i pravosudnog sustava, pronalazili su se i kažnjavali građani koji su postupanjem, govorom ili pisanjem narušavali prethodno utvrđenu sliku događaja u ustaškim logorima u Staroj Gradiški i Jasenovcu. Među progonjenima bili su i bivši zatočnici tih logora, bez obzira što su u njih bili internirani većinom kao podupiratelji komunističkoga pokreta. Tako je, primjerice, na smrt i na vremenske kazne bilo osuđeno nekoliko ljudi koji su u logorima sudjelovali u unutrašnjoj upravi. Zabranjene su ili cenzurirane knjige bivših zatočenika koje su prikazivale drukčiju sliku događaja od utvrđenih. Prilikom suđenja pripadnicima logorske straže i uprave, bivši zatočnici bili su izloženi pritisku komunističkog sigurnosnog sustava i ucjenjivani, primjerice, gubitkom posla, ne budu li svjedočili kako je to sustav očekivao. U ovom izlaganju poratna represija prema bivšim logorašima, koja je služila zaštititi totalitarnog komunističkog sustava i učvršćivanju konkretnoga „jasenovačkog mita“, bit će opisana preko nekoliko karakterističnih primjera.

Danijel Jurković, mag. hist. et mag. comm.

Komunistička medijska promidžba kroz prikaz zločina 1944. -1946. u tekstovima Vjesnika i Slobodne Dalmacije

Oblikovanje javnoga mišljenja putem medijske promidžbe pri čemu se nametala (kasnije) službena interpretacija događaja najviše zasluge ima upravo u (novinskim) tiskanim tekstovima. S jedne strane, prikaz stradavanja ljudi od ustaškoga režima, iskorištavajući manipulacijski apstraktne brojke te uz krvoločne opise zločina, dok s druge strane prikaz opravdanih i neupitnih likvidacija narodnih neprijatelja uz parolu oslobađanja države od okupatora i neprijatelja. U tekstovima se poziva na zaštitu ljudskih prava uz istovremeno kršenje istih prava bez suđenja, ali i vodi se političko-ideološki obračun te konfrontacija sa svim potencijalnim neprijateljima koji bi pri uspostavi nove vlasti mogli biti otežavajući subjekt. Autor će u izlaganju obrazložiti političke, vojne i društvene odnose 1944. - 1946. godine s naglaskom na likvidacije ljudi u novinskim tekstovima Vjesnika i Slobodne Dalmacije, pri čemu će biti analizirani tekstovi kroz kontekst glasila Narodne fronte, koji prikazuju likvidacije zaraćenih strana.

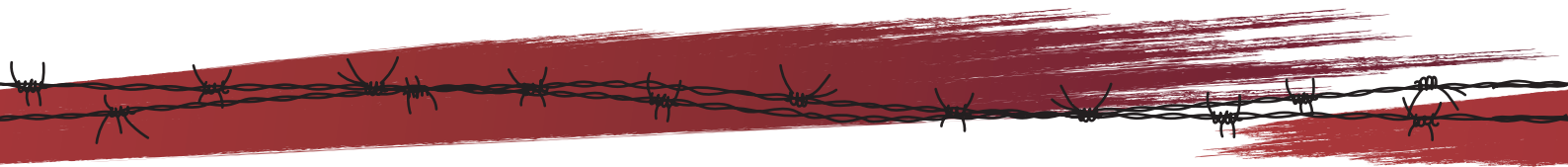

SAŽECI

dr. sc. **Ivan Mihanović**

Istraživanje komunističkih zločina kao preduvjet pripadanja krugu uljudbenih zemalja - pokušaj istraživanja komunističkih grobnica na području Zagreba i šutnja državnih institucija

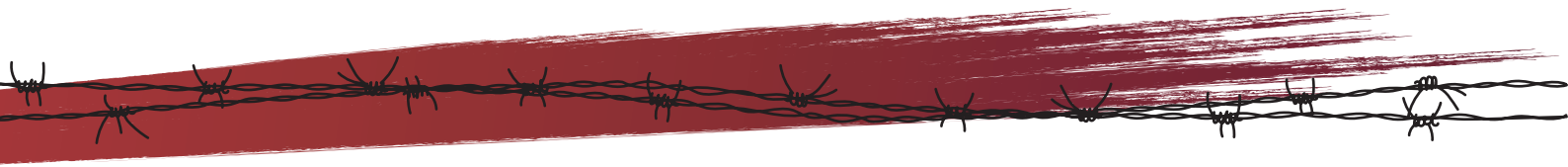
U Republici Hrvatskoj još uvijek ne prevladava svijest o masovnim kršenjima ljudskih prava na cijelom državnom teritoriju nakon završetka Drugo svjetskog rata u svibnju 1945. godine te uspostave komunističke vlasti. Ta je svijest, ali i obrada te teme, pogotovo izostala kod onog dijela civilnog društva koje se deklarativno bavi zaštitom ljudskih prava, manjinama i sl., pa je samo malen dio orijentiran na istraživanje ove bolne i duboko usađene teme u hrvatskom nacionalnom korpusu. Ovo izlaganje posvećeno je rijetkom primjeru djelovanja jedne skupine građanskih aktivista na osvještavanju šire javnosti o posljedicama totalitarnih režima u Hrvatskoj, s naglaskom na komunistički, te informiranja o lokacijama (komunističkih) masovnih grobnica na području grada Zagreba: od pokretanja inicijative Krug za trg (2006.), upoznavanja javnosti o grobnici kod Učiteljskoga fakulteta u Savskoj cesti (2008.), kao i o masovnim grobnicama totalitarnih režima na području Zagreba i okolice (2009.) te pronalaženje masovne komunističke grobnice u zagrebačkoj Kustošiji (2010.) kao prvi slučaj otkrivanja takve lokacije na području Zagreba. Radi utvrđivanja lokacija masovnih grobnica korišteni su podatci iz izvješća saborske Komisije za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava, svjedočanstva stanovnika s područja u blizini grobnica i izdana literatura. Najupečatljivija i medijski najeksponiranija od navedenih aktivnosti bila je istraživanje masovne grobnice u Kustošiji u lipnju 2010. koja je završila otkapanjem i pronalaskom posmrtnih ostataka, prema prikupljenim informacijama, 17 ubijenih vojnika, pripadnika vojske Nezavisne Države hrvatske i/ili Trećeg Reicha. Slučaj je prijavljen policiji koja je dalje nastavila istragu tog stratišta. U radu bih se osvrnuo i na šutnju, tj. nereagiranje državnih institucija.

Domagoj Đerek, mag. hist.

Protjerivanje Poljaka iz Bosne i Hercegovine nakon Drugog svjetskog rata

Kraj Drugog svjetskog rata 1945. te uspostava komunističke vlasti u Jugoslaviji doveli su do obračuna novih vlasti sa njihovim stvarnim, mogućim i izmišljenim protivnicima. Tadašnje stradanje Hrvata ostalo je u kulturi sjećanja našeg naroda zapamćeno pod pojmom križni put te kroz stradanje Katoličke crkve. Pored Hrvata na tlu tadašnje komunističke Jugoslavije stradavali su i pripadnici nacionalnih manjina. U dosadašnjoj historiografiji poznato je tadašnje stradanje Nijemaca, Talijana, a donekle i Mađara u Jugoslaviji. Istovremeno manje je poznato tadašnje stradanje i pripadnika poljske nacionalne manjine u Jugoslaviji. Njihovo protjerivanje od strane novih vlasti iz Jugoslavije u Poljsku ostvareno je tijekom 1945. i 1946. godine. Na taj način nestale su kompaktne poljske zajednice, koje su još od austrougarskih vremena postojale u Hrvatskoj, a pogotovo u Bosni i Hercegovini.

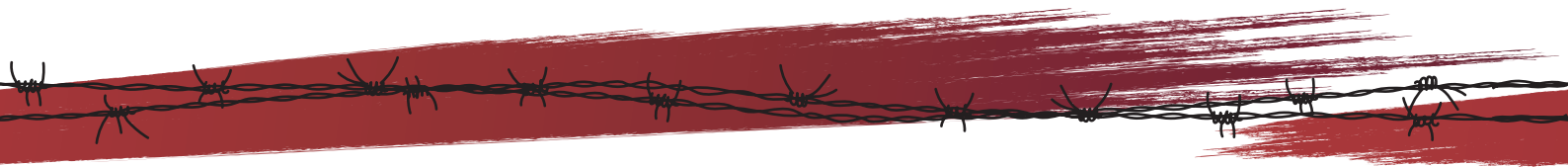

SAŽECI

dr. sc. **Tanja Pavelin**

Povijesni i pravni temelji revizije osuda sudova bivše Jugoslavije s posebnim naglaskom na reviziju osude protiv kardinala Alojzija Stepinca

Uspostavom komunističke Jugoslavije po završetku Drugog svjetskog rata na teritoriju Hrvatske mijenja se društveno-političko okruženje. Kako su onodobni globalni i europski pravosudni trendovi išli ka smjeru kažnjavanja zločina počinjenih u Drugom svjetskom ratu, komunističke vlasti u Jugoslaviji iskoristile su, osim nesumnjivo opravdanih sudskih postupaka, taj pravni zamah za obračun s političkim neistomišljenicima. Predmet istraživanja ove teme su povijesni i pravni temelji revizije osuda sudova bivše Jugoslavije s posebnim naglaskom na reviziju osude protiv kardinala Alojzija Stepinca. Naime, kroz cijeli niz sudskih postupaka iz razdoblja poraća, vođenih „U ime naroda“ do sada je utvrđeno, upravo kroz postupak revizije, da su vođeni zlouporabom političke moći i da osude u svojoj izreci ili u postupku koji joj je prethodio krše međunarodnopravno priznata načela pravne države i demokratskog društva. Predmetne osude temeljile su se na »revolucionarnim« sudskim postupcima pri čemu su počinjena brojna kršenja ljudskih prava i povrede osnovnog načela pravne države – načela zakonitosti u kaznenom pravu. Ovdje će biti prikazani relevantni dokazi koji ukazuju na kršenje svih sastojaka načela zakonitosti i to od izričaja i duha propisa koji su primjenjivani do postupka koji je vođen te kršenje niza ljudskih prava i temeljnih sloboda u postupku protiv kardinala Alojzija Stepinca. Navesti će se potanko i vrste političkih pritisaka kojima je Stepinac tijekom kaznenog postupka bio izvrgnut. Ovaj sudski proces najpoznatiji je montirani politički proces komunističke Jugoslavije iz razdoblja poraća, pa će se navedeno staviti u dijakronijski kontekst bitnih obilježja povijesnog ustrojavanja organizacije sudske vlasti 1945./1946. godine, te pravnih propisa koji su bili važeći u vrijeme suđenja kardinalu Stepincu. Načinit će se i detaljna stručna i povijesna analiza Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države, koji predstavlja temelj osude u većini presuda sudova komunističke Jugoslavije protiv kojih su podnošene revizije s ciljem utvrđenja da već sam Zakon predstavlja kršenje načela zakonitosti i zajamčenih ljudskih prava usprkos čemu je zanemariv broj podnesenih revizija stavljeno u razmjer sa brojem donesenih osuda što će također biti predmet statističke analize. Povodom utvrđenja svih činjenica 2016. godine je donesena revizijska poništavajuća odluka osude kardinala koja je postala pravomoćna.

Egon Kraljević

Revizija mirovina 1945. i njezina provedba u prosvjeti Federalne Države/Narodne Republike Hrvatske (1945. - 1952.)

Tekst prikazuje proces revizije mirovina koji je u Jugoslaviji/Hrvatskoj započeo 1945., a kao dio sveobuhvatnih i drakonskih revolucionarno represivnih mjera koje je u svrhu učvršćenja svoje diktature provodila jugoslavenska komunistička vlast, trajao je godinama nakon toga. Na prvoj razini rad iznosi i analizira zakonske i niže provedbene akte koji reguliraju navedenu tematiku. Također, prati se i analizira odnos kasnijih mirovinskih propisa (usvojenih do 1952.) prema radikalnim načelima revizije mirovina proglašenima neposredno nakon rata. Daje se i kratka usporedba jugoslavenskih/hrvatskih propisa o uskrati mirovina s istovrsnim propisima američkih vojnih vlasti koje su - do 1947. i ublažavanja započetog donošenjem Marshallova plana - provodile najstrože denacifikacijske mjere među zapadnim okupacijskim silama prisutnim u poraženoj Njemačkoj. Potom se raščlanjuju pojedini primjeri revizije mirovina izvršeni u resoru Ministarstva prosvjete Federalne Države/Narodne Republike Hrvatske (od 1951. Savjeta za prosvjetu nauku i kulturu). Kroz te slučajeve prikazuje provedba propisa i opisuju glavne, jasno vidljive staljinističke, značajke tih procesa.

